

A literátus nemzet megvalósulásának komponensei

A 2014-ben megjelent, Gombos Péter által szerkesztett Kié az olvasás? című tanulmánykötet azt a kérdést járja körül, hogy ki mit és hogyan tehet azért, hogy a társadalom írásbeliséggel kapcsolatos kultúrája, gondolkodási szintje egészében véve magasabb legyen, hiszen ennek számottevő gazdasági hozadéka van, ami közös érdekünk. A kötet szerzői már önmagukban jelzik, hogy az olvasóvá válást komplex kérdéskörként kell megközelítenünk, amivel – többek között – foglalkoznak olvasáskutatók, tanítók, tanárok, óvodapedagógusok, könyvtárosok, valamint pszichológusok is.

A tizenegy tanulmányt tartalmazó könyv szerzői jól ismertek a hazai olvasáskultúrával foglalkozó szakirodalomban, hiszen számos írásukkal, kutatásukkal már eddig is attitűdformáló hatást gyakoroltak e területen: Pompor Zoltán (*Közös szenvedélyünk az olvasás*), Daróczy Gabriella (*Az óvodai versélmény*), V. Lukács Ilona („...de a könyvben nem ugrál a kiskacsa...”), Kovács Marianna és Stiblar Erika (*A népmese megélésének szerepe az olvasóvá nevelésben*), Békei Gabriella (*Ötletek, feladatok a motiváláshoz és a feldolgozáshoz a kötelező olvasmányok kapcsán*), Péterfi Rita (*Ötletek az olvasás megszerettetéséért*), Gombos Péter (*Irodalomtanítás és/vagy olvasóvá nevelés*), Fenyő D. György (*Közös olvasmányok listája*), Arató László (*Olvasóvá nevelés és irodalomtanítás*), Füzfa Balázs (*Helyzetkép a mai magyar irodalomtanításról*), Nagy Attila (*Olvasásfejlesztés*).

Az angolból átvett 'literacy' szó a magyar szakirodalomban nem egységes fordításban jelenik meg, hiszen a kontextus nagymértékben meghatározza, hogy adott esetben miként fordíthatjuk ezt a kifejezést. Gyakran fordítják írásbeli műveltségnek, jártasságnak, írásbeliségnek, illetve a 'reading literacy' szerkezetet leginkább szövegértési képességként olvashatjuk. Mindezek mellett Nagy Attila tanulmányában kiemeli a fogalom mögötti jelentésváltozást, jelentésbővülést. 1991-ben az IEA¹ még elsődlegesen az

írott szöveg megértésének képességeként, illetve az ebből származó információk felhasználásaként jellemzi ezt a fogalmat, míg a PISA 2009 már így értelmezi: „Írott szövegek megértése, felhasználása és az ezekre való reflektálás, illetve a velük való elkötelezett foglalkozás képessége annak érdekében, hogy az egyén elérje céljait, fejlessze tudását és képességeit, és hatékonyan vegyen részt a mindennapi életben.” (119. o.). A könyvben található több tanulmány is a közismert szövegértés-vizsgálatok (PISA, PIRLS, TIMSS, valamint a hazai kompetenciamérések) eredményeiből indul ki, több szempontból értelmezve azokat: más országokhoz képest jellemző a teljesítményváltozásokat, valamint önmagunkhoz képest értékelik a fejlődéseket, illetve a romlásokat.

Az olvasóvá válás megközelítéseinek egyik fő szervező eleme a kötetben a résztvevők és a színterek mentén fogalmazódik meg. Az előbbieket kölesönös együttműködése esetén várható jelentős változások össznemzeti szinten, azaz az olvasóvá válás – ahogyan Nagy Attila fogalmaz – „nemzetstratégiai sorskérdés”. Egy fejlettebb gondolkodási képességgel rendelkező nemzet nevelésében jelentős szerepe van mind a magán-, mind az intézményi szférának. A privát színtérben elsődlegesen a családi hozadékoknak van jelentőségük, de nem feledkezhetünk meg a korosztályi kapcsolatok, a barátok, ismerősök szerepéről sem.

A családi környezet meghatározó, és így elsődleges szerepe van a komplexen gondolkodni tudó, a világban jól eligazodni képes emberek nevelődésében, részletezi V. Lukács Ilona, és hangsúlyozza, hogy a család, az iskola és a könyvtár együttműködése szükséges az olvasóvá nevelés folyamatában. Nem elvetni való gondolat, hogy a szülőket is fel kell készíteni a nevelésre (vö. ACT NOW – szakértői jelentés, 121. o.), hiszen a családi mintáknak jelentős szerepe van: az anya képzettségi szintjétől kezdve az otthoni könyvek számán, azok olvasásán, a könyvtárba járáson át a tényleges mondókázásokig, mesélésig. Az oktatási intézményekben és könyvtárakban dolgozó szakemberek felkészültsége, a felnövekvő generációk érdeklődési köréhez közelítő nyitottsága lényegesen befolyásolja, hogy tizenkét évnyi magyaróra után könyvkerülő vagy könyvfaló, azaz az élethosszig tartó tanulásra motivált emberek lépnek-e ki az iskolakapun. Az intézményi olvasóvá nevelés két terület mentén szerveződik a kötetben: mit olvassunk, és hogyan szeretessük meg az olvasást.

Az óvodás gyermek számára a vers, a mondóka, a mese testi, lelki szükséglet, írja Daróczy Gabriella. A szövegprozódiai eszközöket érzékletesen alkalmazó óvodapedagógus élményszerűvé teszi a szöveget. A gyermekvers-választásban is segít Daróczy, aki számos rímes írást, kötetet ajánl, és konkrét tevékenységsort fogalmaz meg óvodapedagógusok számára egy Nemes Nagy Ágnes-verssel kapcsolatban, amely segíti a képszerű gondolkodás kialakulását, az esztétikai élmény befogadását, a külső koncentráció asszociatív erejének kiaknázását, a gondolkodás komplex fejlődését. A meseolvasásnak számos lelki, tartalmi, valamint szókincs bővítő funkciója mellett feladata, hogy segítse a belső reprezentációk megvalósulását, hangsúlyozza Kovács Marianna és Stiblar Erika. A mesélés közben a még meg nem értett, tudattalan elemek is hatnak, mozgósítják a képzeletet, képzeteket. Egyre népszerűbb didaktikai eszköz az interaktív mesélés, mikor a gyermek részévé válik a mese-szerveződésnek, bevonódik a történetbe,

megéli mentálisan, mielőtt akár csak dramatizálták volna azt.

Az iskolai olvasáshoz kötődően két típusú szöveget különíthetünk el: a tantárgyakkal kapcsolódó tankönyvi szövegeket, illetve a szépirodalmi, valamint a tantárgyakkal kapcsolódó kiegészítő forrásokat, autentikus szövegeket. Péterfi Rita, Gombos Péter és Fenyő D. György elsősorban a szépirodalmi olvasással, a szövegek kiválasztásával, a „közös olvasmányok” megszerettetésének praktikáival foglalkoznak. Arató László és Gombos Péter a kronológiát mint az irodalomtankönyvek rendező elvének relevanciáját veszik górcső alá, és tesznek javaslatot a korosztályokhoz jobban illeszkedő tematikák és műfajok sorrendező elvére. Békei Gabriella írásában az olvasmányok feldolgozásához nyújt segítséget számos ötlettel, motiváló, tevékenykedtető feladattal. Gombos Péter kitér arra is, hogy sürgető feladat, hogy a pedagógusok alkalmazkodjanak a digitális nemzedékekhez, kultúrához. A Gombos és Fenyő által idézett kortársaktól származó irodalmak életkorhoz kötött ajánlása az egyik erőssége a tanulmánykötetnek. Többek között ott olvashatjuk a *Min mester inasát*, az *Éhezők viadalát*, az *Egy képzeletbeli barát naplóját*, a *Babó és Bigyót*, a *Gonosz hét napját*, a *Momót*, az *emlékek őrét*. A www.hunra.hu honlapon található gyermekirodalmi adatbázisból könnyen találhatunk korosztályokra, nemekre vonatkozó ajánlásokat.

V. Lukács Ilona és Péterfi Rita tanulmányából körvonalazódik, hogy a könyvtárak, könyvtárosok feladatköre már jól érzékelhetően kibővült az utóbbi évtizedben: nemcsak megfelelő könyveket kell tudni ajánlani a „betévedteknek”, hanem be kell vonzani, interaktív együttműködésre kell ösztönözni a lakókörnyezetet, és még szorosabb, mindennapi kapcsolatban kell lenni az iskolával.

A kötet gondolatainak másik vezérfonala az oktatáspolitikai, illetve az előírások és az elvárások mentén szerveződik. Fenyő D. György, Gombos Péter és Arató László arról írnak, hogyan hozzuk összhangba a hagyományainkat, értékeinket a mai gene-

rációk érdeklődési körével, szókincsével a közös olvasmányok kiválasztásakor. Arató rávilágít arra, hogy a kánonközvetítés, a műveltségközvetítés mennyire van összhangban a személyiségfejlődés korosztályokat érintő problémakörével, nyelvezetével. Milyen elvek mentén oldhatók fel azok a feszültségek, amelyek esetlegesen az olvasásról való leszokást eredményezik? Mely műfajok mely korosztályi sajátosságokhoz illeszkednek inkább? Hogyan vonjuk be a diákokat abba a folyamatba, amely a könyvválasztással hozzásegíti őket ahhoz, hogy mindennapi problémáikra választ kapjanak. A kötet szerkesztője a bevezetőben kiemeli azt a gondolatot, hogy nem játszhatók ki egymás ellen a kortársak és a klasszikusok, azaz a kérdésre nem adható választó jellegű felelet (vagy-vagy), hanem egy mellérendelő is-is-sel válaszolhatunk. A kötetben megszólaló gyakorló tanárok következetesen képviselik ezt a megfontolást, miszerint a klasszikus irodalomnak és a kortárs irodalomnak megvan a saját feladata az olvasóvá nevelés folyamatában. A kortárs irodalomról szólók által összegyűjtött ifjúsági irodalom már önmagában is megéri, hogy forgassuk a kötetet, legyünk akár pedagógusok, akár szülők.

Az olvasás és szövegértés fejlesztése össztantárgyi feladat, írja Gombos, azaz nem kizárólagosan a magyaróra kell, hogy háruljon az olvasási képesség fejlesztése, hanem tantárgyközi anyanyelvi nevelésre van szükség: az adott tantárgy szókincsét, annak szakszerű használatát, helyesírását az azt tanító tanárnak kell megtanítania, jelentéssel felruházni ('content area literacy'). Pompor Zoltán gondolata nélkül azonban minden eddig leírt tevékenység pusztán mechanikus cselekvések sora maradhat. Pompor megfogalmazza, hogy az egyik legfontosabb

az olvasóvá nevelés szempontjából, hogy csak azok tudnak hitelesen tevékenykedni e területen, akik maguk is elkötelezett hívei az olvasásnak.

A nyomtatott kötet olvasása közben gyakran érzünk késztetést, hogy „kattint-suk”, mert számos olyan weboldalajánlás, -hivatkozás található a könyvben, amely interakcióra, további olvasásra motivál², a feladatalkotásokhoz pedig az ingyenesen letölthető HotPotatoes programot ajánlja Békei Gabriella.

A könyv stílusa közérthető; pedagógusok, szakemberek és érdeklődő szülők számára íródott azzal a nem titkolt céllal, hogy a gyakorlatban hasznosítható és megvalósítható lépésekkel együtt növeljük osztályszintű szinten az írásbeliség fokát. A kötetben található bibliográfiákkal kapcsolatban lényegesnek tartom megjegyezni, hogy önmagában ez az adatbázis jelentős mennyiségű és minőségű forrás lehet azoknak, akik e terület iránt részletesebben érdeklődnek.

Jegyzetek

¹ IEA = The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, vagyis Az Oktatási Teljesítmény Értékelésének Nemzetközi Szövetsége (<http://www.iea.nl>)

² Például olyan weboldalakat javasol, amelyek ifjúsági irodalomra vonatkozó ajánlásokat tartalmaznak: www.hunra.hu, www.meseutca.hu, www.gyermekirodalom.hu, www.pagonny.hu/blog.

Gombos Péter (2014, szerk.): *Kié az olvasás? Tanulmányok az olvasóvá nevelésről*. Magyar Olvasástársaság, Budapest.

Juhász Valéria

főiskolai docens
SZTE JGYPK